

Sygn. akt I CSK 85/11

POSTANOWIENIE

Dnia 1 grudnia 2011 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Marian Kocon (przewodniczący)

SSN Krzysztof Strzelczyk (sprawozdawca)

SSN Bogumiła Ustjanicz

w sprawie z wniosku Powszechnej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej w K.

przy uczestnictwie M. W.

o stwierdzenie nabycia spadku,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 1 grudnia 2011 r.,

skargi kasacyjnej wnioskodawcy

od postanowienia Sądu Okręgowego

z dnia 18 czerwca 2010 r.,

oddala skargę kasacyjną.

Uzasadnienie

Postanowieniem z dnia 16 listopada 2009 r. Sąd Rejonowy w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku wszczętym z wniosku Powszechnej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo Kredytowej w K. (wymieniana dalej jako PSKOK w K.) zatwierdził uchylenie się M. W. od skutków prawnych niezachowania terminu do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku po W. W.

Jak ustalił Sąd Rejonowy, W. W. zmarł 27 października 2007 r. M. W. jest jego synem. Z ojcem i jego rodziną nie utrzymywał kontaktów. Rodzice M. W. rozwiedli się, kiedy był jeszcze dzieckiem. Kontakty z ojcem ograniczały się do przypadkowych spotkań na ulicy. M. W. nie złożył oświadczenia o odrzuceniu spadku po swoim ojcu, gdyż nie posiadał wiedzy dotyczącej spadku, nie wiedział też o długach swojego ojca.

Sąd Rejonowy wskazał, że podstawą uchylenia się przez spadkobiercę od skutków prawnych niezłożenia w terminie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku może być błąd prawnie doniosły (art. 1019 § 2 k.c. w zw. z art. 84 § 1 k.c.). Podzielił jednocześnie pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 30 czerwca 2005 r., IV CK 799/09, OSNC 2006/5/94), że takim błędem nie jest nieznanomość przedmiotu spadku pozostająca w związku przyczynowym z niedołożeniem przez spadkobiercę należytej staranności w ustalaniu rzeczywistego stanu majątku spadkowego. Przyczyną niezachowania przez spadkobiercę terminu był brak świadomości na temat długów ojca oraz brak wiedzy na temat spadku w ogólności. Sąd Rejonowy uznał, że brak kontaktów z ojcem uzasadnia przypuszczenie, że M. W. nie posiadał żadnej wiedzy na temat sytuacji materialnej spadkodawcy a ten brak wiedzy nie pozostaje w związku przyczynowym z niedołożeniem przez niego należytej staranności w ustaleniu rzeczywistego stanu majątku spadkowego.

Postanowieniem z dnia 18 czerwca 2010 r. Sąd Okręgowy oddalił apelację jaką wniosła PSKOK w K. od wymienionego na wstępie postanowienia Sądu Rejonowego. Sąd Okręgowy podzielił w całości dotychczasowe ustalenia. Podkreślił, że M. W. przez niemal dwadzieścia lat nie utrzymywał kontaktów z ojcem. Byli oni dla siebie ludźmi faktycznie obcymi. Dlatego M. W. nie miał pojęcia

o sytuacji majątkowej ojca, zarówno o jego długach jak i aktywach. Zdaniem Sądu Okręgowego, sąd pierwszej instancji słusznie przyjął, że bierność uczestnika nie była spowodowana niedołożeniem przez niego należytej staranności. Podkreślił, że uczestnik dowiedział się o śmierci ojca tydzień po tym fakcie, z rodziną zmarłego nie utrzymywał kontaktów.

W skardze kasacyjnej złożonej od postanowienia sądu drugiej instancji, wnioskodawczyni zarzuciła jedynie naruszenie prawa materialnego przez niewłaściwe zastosowanie art. 1019 § 2 k.c. w zw. z art. 84 § 1 k.c. przez jego niewłaściwą subsumcję, prowadzącą do przyjęcia, że uczestnik M. W. może skutecznie uchylić się od skutków prawnych niezachowania terminu do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku po W. W., a w konsekwencji prowadzącą do zatwierdzenia przez sąd takiego oświadczenia i niezastosowania art. 1015 k.c. Na tej podstawie wnioskodawczyni wniosła o uchylenie zaskarżonego postanowienia oraz poprzedzającego go postanowienia sądu pierwszej instancji i oddalenie wniosku uczestnika M. W. o zatwierdzenie uchylenia się od skutków prawnych niezachowania terminu do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku po W. W.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarówno oświadczenie o przyjęciu jak i o odrzuceniu spadku jest jednostronnym oświadczeniem woli i podobnie jak każde oświadczenie woli może być dotknięte wadami. Konsekwencje wadliwości oświadczeń woli dotyczących oświadczeń o przyjęciu lub odrzuceniu spadku złożonych pod wpływem błędu lub groźby nie zostały uregulowane w samoistny sposób w art. 1019 k.c. Pomijając podnoszone w doktrynie wątpliwość dotyczące zakresu zastosowania innych ogólnych postanowień kodeksu cywilnego dotyczących wad oświadczeń woli do oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku wystarczy wskazać, że zgodnie z art. 1019 § 1 k.c., do wad oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku złożonych pod wpływem błędu lub groźby stosuje się przepisy ogólne o wadach oświadczenia woli z dwiema tylko modyfikacjami. Pierwsza z nich (art. 1019 § 1 pkt 1, § 3 k.c.) polega na tym, że uchylenie się od skutków oświadczenia woli w sprawie przyjęcia spadku zostało objęte sądową kontrolą, co oznacza nie tylko konieczność złożenia oświadczenia przed sądem, ale także wymaganie zatwierdzenia przez sąd uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia

w sprawie przyjęcia spadku. Według drugiej modyfikacji w stosunku do ogólnych zasad (art. 1019 § 1 pkt 2 k.c.) spadkobierca powinien jednocześnie oświadczyć, czy i jak spadek przyjmuje, czy też go odrzuca.

Konstrukcję błędu jako wady oświadczenia woli stosuje się od wielu lat w prawie polskim. Przewidywał ją kodeks zobowiązań (art. 33 – 38 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. Dz. U. Nr 82, poz. 598 ze zm.). Przepisy o błędzie zawarte były też w art. 72 – 76 ustawy z dnia 18 lipca 1950 r. Przepisy ogólne prawa cywilnego (Dz. U. Nr 34, poz. 311). W odróżnieniu od błędu uregulowanego w kodeksie zobowiązań, który wyróżniał błąd co do pobudki oraz błąd co do treści oświadczenia woli, w kodeksie cywilnym jedynym kryterium warunkującym możliwość wzruszenia czynności prawnej jest błąd co do treści czynności prawnej. Podobnie jak w art. 72 § 2 Przepisów ogólnych prawa cywilnego, możliwość powołania się na błąd co do treści czynności prawnych ograniczona jest w art. 84 § 2 k.c. do błędu istotnego, tj. uzasadniającego przypuszczenie, że gdyby składający oświadczenie woli nie działał pod wpływem błędu i oceniał sprawę rozsądnie, nie złożyłby oświadczenia tej treści. W piśmiennictwie zwraca się uwagę, że to dodatkowe wymaganie służy wyeliminowaniu możliwości wzruszenia czynności prawnych z błahych powodów. Słusznie też zarówno w piśmiennictwie jak i judykaturze uznaje się, że o możliwości uchylecia się od skutków o świadczenia woli decydują obiektywne kryteria (zob. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 2011 r., IV CSK 533/10, nie publ.). Już w art. 37 § 2 kodeksu zobowiązań a później w art. 72 § 2 Przepisów ogólnych prawa cywilnego wymagało się od składającego oświadczenie woli „rozsądnej” oceny, którą trudno pogodzić z rażącym niedbalstwem lub lekkomyślnością błądzącego.

Błąd co do treści oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku może być błędem co do przedmiotu, składu spadku. Może także dotyczyć tytułu dziedziczenia lub osoby spadkodawcy. W odniesieniu do konstrukcji błędu prawnie istotnego, Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 30 czerwca 2005 r. (sygn. akt IV CK 799/04, OSNC 2006/5/94) przyjął, że nie jest błędem istotnym - w rozumieniu art. 1019 § 2 k.c. w związku z art. 84 § 1 i 2 k.c. - nieznanomość przedmiotu spadku pozostająca w związku z przyczynowym z niedołożeniem przez spadkobiercę należytej

staranności w ustalaniu rzeczywistego stanu majątku spadkowego. Sąd Najwyższy podzielił wyrażane w literaturze przedmiotu stanowisko, że o błędzie co do przedmiotu spadku można mówić wtedy, gdy brak wiedzy o rzeczywistym stanie majątku spadkowego nie jest wynikiem braku staranności po stronie spadkobiercy, czy też inaczej, gdy "błąd jest usprawiedliwiony okolicznościami sprawy". Wskazuje się przy tym, że poprzestanie na pozbawionym jakichkolwiek konkretnych podstaw przypuszczeniu dotyczącym stanu majątku spadkowego nie może być uznane za błąd istotny, lecz za lekkomyślność, która nie stanowi podstawy uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia (niezłożenia oświadczenia) woli na podstawie przepisów o wadach oświadczenia woli. Podobny pogląd, który podziela Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym skargę kasacyjną wnioskodawcy, wyraził Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 18 marca 2010 r. w sprawie sygn. akt V 337/09 (nie publ.). Stanowisko to, pomimo wyrażanych sporadycznie odmiennych ocen, jest konsekwentnie podtrzymywane w komentarzach do kodeksu cywilnego.

Stosownie do treści art. 1019 § 2 k.c. konstrukcja uchylenia się od skutków prawnych złożonego pod wpływem błędu oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku odnosi się także do sytuacji, kiedy spadkobierca pod wpływem błędu nie złożył żadnego oświadczenia w terminie określonym w art. 1015 § 2 k.c. Jak trafnie podniósł Sąd Najwyższy w wymienionym postanowieniu z dnia 30 czerwca 2005 r. w istocie spadkobierca uchyła się nie od skutków prawnych swego oświadczenia, lecz od skutków biernego zachowania się (niezłożenia oświadczenia). W tych wypadkach skuteczne uchylenie się od skutków niezłożenia oświadczenia w terminie powoduje wyłączenie działania fikcji prostego przyjęcia spadku, wynikającej z art. 1015 § 2 zdanie pierwsze k.c. lub, w konkretnych okolicznościach, z dobrodziejstwem inwentarza (art. 1015 § 2 zdanie drugie k.c.).

Do tak rozumianej na tle art. 1019 k.c. konstrukcji błędu prawnie doniosłego, korzystnej dla wierzycieli spadkodawcy, nawiązuje się aprobująco w skardze kasacyjnej zarzucając jedynie niewłaściwą subsumcję tak rozumianej podstawy uchylenia się od skutków prawnych niezachowania terminu do złożenia oświadczenia w prawie przyjęcia spadku.

Wbrew temu zarzutowi okoliczności faktyczne sprawy uprawniały do zatwierdzenia uchylenia się od skutków prawnych niezachowania terminu do

złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku. Wieloletni brak bliższych kontaktów syna z ojcem, konflikt z innymi krewnymi spadkodawcy, o czym świadczy chociażby niepoinformowanie przez nich syna o śmierci ojca, zorganizowanie pogrzebu bez udziału syna spadkodawcy sprawia, że nie można postawić uczestnikowi zarzutu braku wiedzy o stanie spadku będącego wynikiem braku z jego strony należytej staranności, zwłaszcza, że nic nie wskazywało, że spadkodawca dysponował znacznym majątkiem i mógł zaciągać wysokie zobowiązania, co potwierdza charakter i wysokość zadłużenia wobec wnioskodawczynie.

Z tych względów, wobec braku podstaw do przyjęcia, że zarzut naruszenia art. 1019 § 2 k.c. w zw. z art. 84 § 1 k.c. stanowi uzasadnioną podstawę skargi kasacyjnej wnioskodawczynie, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. oddalił tę skargę.